

УДК 340.Г85

І.А. ЮР'ЄВА, канд. екон. наук, доц. НТУ«ХП»

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

У статті розглянуто сутність та підходи до соціальної відповідальності, наведені основні визначення соціальної відповідальності на різних рівнях їх використання. Охарактеризовано складові системи соціальної відповідальності на підприємстві, визначено рівні соціальної відповідальності. Здійснено аналіз застосування внутрішніх та зовнішніх складових соціальної відповідальності.

Ключові слова: соціальна відповідальність, держава, соціальна група, суспільство, поняття, підходи, рівні соціальної відповідальності.

Вступ. Соціальна відповідальність відображає певний рівень добровільного відгуку на соціальні проблеми з боку підприємницької організації, тому суперечки про роль бізнесу в суспільстві породили численні аргументи за і проти соціальної відповідальності. Під соціальною відповідальністю розуміється

© І.А. Юр'єва, 2014

об'єктивна необхідність відповідати за порушення соціальних норм. Вона виражає характер взаємин особистості із суспільством, державою, колективом, іншими соціальними групами і державою - з усіма навколишніми її людьми. В основі соціальної відповідальності лежить суспільна природа поведінки людини. Давно сказано: жити в суспільстві і бути вільними від суспільства не можна. Соціальна відповідальність - складна, збірна морально-правова, філософська та етико-психологічна категорія, яка досліджується багатьма науками, але під різними кутами зору. Розрізняють моральну, політичну, юридичну, суспільну, цивільну, професійну і інші види відповідальності, які в сукупності становлять базове поняття - "соціальна відповідальність". Соціальна відповідальність має на увазі об'єктивно обумовлену необхідність дотримання індивідом основних правил, вимог, принципів, підходів спільного спіснування. Така поведінка - неодмінна умова нормального функціонування суспільства, колективного життя. Інакше - хаос, свавілля, ентропія. Перефразовуючи Т. Гоббса, функції держави створені не для того, щоб зробити життя людей раєм, а для того, щоб вона не стала пеклом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням аспектів внутрішньої та зовнішньої соціальної відповідальності присвячені роботи

закордонних вчених М. Портера, Чарлза В.Л. Гіла, Карнегі, Г. Ленсена, М. Фрідмена, О. Шелдона, К. Девіса, С. Задека та ін. В Україні та ближньому зарубіжжі проблемі впровадження соціальної відповідальності присвячені теоретичні та практичні розробки відомих у цій сфері учених: В. Апопійя, Е, А. Базилука, Г. Башняніна, М. Бутко, В. Воробейя, С. Ілляшенко, С. Князя, О. Кузьміна, А. Садекова, М. Стародубської, М. Туган-Барановського, В.М. Шаповала та низки інших. Як зазначає О. Ростигаєв, соціальна відповідальність є вираженням всієї розмаїтості соціальних відносин та узагальнює у собі всі форми відповідальності. Специфіка конкретних видів відповідальності обумовлена природою тих суспільних відносин, всередині яких вони виникли та існують у власній якісній визначеності. Як відомо, відповідальність - форма саморегуляції особистості, що виражається в усвідомленні себе причиною вчинків і їх наслідків і в усвідомленні і контролі своєї здатності виступати причиною змін (або протидії змінам) у навколишньому середовищі.

Мета дослідження. Метою дослідження є визначення соціальної відповідальності, підходів та рівнів її застосування.

Матеріали досліджень. Розподіл праці, виникнення приватної власності і класів, народностей і націй ускладнили структуру суспільних зв'язків, що обумовило появу таких форм відповідальності як політична та правова на додаток до екологічної, економічної, моральної, естетичної та релігійної. У доіндустріальних та індустріальних суспільствах відбувається процес розширення відповідальних зв'язків між індивідами, соціальними групами, класами, народностями і націями в масштабах всього людства, чому особливо сприяло утворення світового капіталістичного ринку. Соціальна відповідальність набирає не тільки історичну форму етнічної та національної відповідальності, але і форму відповідальності перед своїм класовим прошарком. Відповідальні зв'язки з необхідністю перерозподіляються у бік обмеження прав і свобод незможних класів, створюючи умови, що забезпечують панування класів-власників і збереження цілісності соціальної системи. У державах, що входять в постіндустріальну стадію розвитку, відбуваються процеси, які обумовлюють якісне оновлення відповідальних зв'язків у всіх сферах суспільства. Соціальна відповідальність, яка виражає історичну необхідність, потреби та інтереси всіх соціальних груп, знайшла практичну реалізацію у створенні демократичних інститутів влади. Фактично відбувається перехід національно-класової відповідальності у загальнонаціональну. Демократичне суспільство надає соціальним групам та індивідам все більші права і свободи у всіх сферах незалежно від походження, соціального та майнового стану, расової та національної належності, статі, освіти і таке інше, та накладає на них адекватну відповідальність у формі обов'язків перед суспільством. У відносинах суспільства і соціальних груп, суспільства та індивіда відповідальні зв'язки все більше проявляють себе як взаємовідповідальність суспільства. Сучасна епоха увібрала в себе всі форми відповідальних зв'язків, які у своїй сукупності призводять до розширення та поглиблення інтегративних процесів, що створюють цілісний та

взаємозалежний світ, у якому національно-класові пріоритети починають поступатися загальнолюдським цінностям. Проблема виживання людства нагально потребує створення системи загальнолюдської відповідальності за долю цивілізації. Історія розвитку концепції соціальної відповідальності відображає низку форм соціальної відповідальності.

Перша форма — колективна відповідальність у первісному суспільстві, що мала зародковий, примітивний характер і була наслідком потреби людей у самозбереженні як родової сутності. Колективна відповідальність породжує сім'ю, рід, клан, плем'я.

Друга форма — етнічно-класова відповідальність у доіндустріальних суспільствах, в період розподілу праці, виникнення і розвитку приватної власності та держави. Етнічно-класова відповідальність породжує таку форму організації суспільства, як народність.

Третя форма — національно-класова відповідальність в індустріальних суспільствах.

Характеризується розширенням відповідальних зв'язків, чому сприяло створення світового капіталістичного ринку. Породжує нову форму організації суспільства — націю.

Четверта форма — загальнонаціональна відповідальність в умовах постіндустріального суспільства, яка удосконалюється на власній основі та приймає всезагальний характер взаємовідповідальності всіх суб'єктів діяльності в масштабах суспільства. Створюється в інтересах збереження цілісності соціальної системи та забезпечення умов для прогресивного розвитку всього суспільства і кожної людини.

П'ята форма — загальнолюдська відповідальність в умовах подальшого розвитку цивілізації.

Різні рівні соціальної відповідальності являють собою комбінації вимог і очікувань до бізнесу з боку суспільства і держави, вигідності/невигідності соціальної активності для підприємця і його бізнесу. Чим вище рівень соціальної відповідальності у підприємця, тим більше добровільно прийнятих на себе зобов'язань. Відповідно до цього, українські вчені, які займаються питаннями соціальної відповідальності через серію досліджень виявили три підходи до розуміння того, що таке корпоративна соціальна відповідальність у підприємницькій діяльності. Базовий рівень - обов'язкова складова соціальної відповідальності - припускає виконання наступних зобов'язань: своєчасна оплата податків, виплата заробітної плати за можливістю - надання нових робочих місць (розширення робочого штату). Другий рівень соціальної відповідальності бізнесу припускає забезпечення працівників адекватними умовами не тільки роботи, але і життя: підвищення рівня кваліфікації працівників, профілактичне лікування, будівництво житла, розвиток соціальної сфери. Являє собою реалізацію соціально відповідальної поведінки заради економічної вигоди. Такий тип відповідальності називається "корпоративною відповідальністю". Третій, вищий рівень відповідальності припускає добродійну діяльність і не мають своєю метою

одержання економічних вигід. У цілому всі підходи співпадають в одному: соціальна відповідальність - це відповідальність організації перед усіма людьми і організаціями, з якими вона зустрічається в процесі діяльності, і перед суспільством у цілому. Дуже часто під "соціальною відповідальністю бізнесу" розуміється добродійність. Однозначно не має відповіді на тотожність понять соціальна відповідальність бізнесу та благодійність. Під добродійністю розуміють надання матеріальної допомоги нужденним. Вона може бути спрямована також на заохочення і розвиток яких-небудь суспільно значимих форм діяльності (наприклад, захист навколишнього середовища, охорона пам'ятників культури). Це один із критеріїв, що входять у систему оцінки соціальної відповідальності бізнесу. Єдиних критеріїв оцінки соціальної відповідальності суб'єктів бізнесу в Україні поки не існує, вони можуть бути різними залежно від ряду факторів: розміру компанії, виду здійснюваної діяльності, географічних сегментів і т.і.

Наведемо кілька підходів до визначення соціальної відповідальності. По-перше: це відносини між особистістю і соціальною групою, суспільством, які базуються на усвідомленому виконанні ними взаємних зобов'язань і своїх обов'язків та впливають із нормативних актів, що регулюють соціальні відносини, а також із традицій; по-друге: принцип, який повинен лежати в основі бізнесу для забезпечення благополуччя суспільства, а не тільки для максимізації прибутків. У більшій частині річних звітів корпорацій звичайно вказується, що зроблено компанією для підвищення освіти, соціальної допомоги. По-третє: соціальна відповідальність бізнесу - відповідальність суб'єктів бізнесу за дотримання норм і правил, неявно певних або невизначених законодавством (в області етики, екології, доброчинності і т.і.) Відповідальність у філософському змісті - це відношення залежності людини від чогось сприйманого їм у якості визначального підстави для прийняття рішень і здійснення дій.

Практично всі експерти розділяють соціальну відповідальність на дві великі групи: внутрішню і зовнішню. Окремо виділяється такий показник соціальної відповідальності, як сплата податків. Більшість експертів вважає, що будь-яка організація тільки тоді є соціально-відповідальною, коли вона повною мірою виплачує всі встановлені законодавством податки, є законслухняною. При цьому підкреслюється, що в даний момент для бізнесменів України це практично нереально через надлишковий податковий тиск, нераціональну систему оподаткування і фактичної неможливості сплати всіх установлених податків без погрози для існування самого бізнесу. До внутрішньої соціальної відповідальності експерти відносять ділову практику відносно власного персоналу, усього, що стосується розвитку людських ресурсів на підприємстві або фірмі. До внутрішньої соціальної відповідальності бізнесу можна віднести безпеку праці, стабільність заробітної плати, підтримку соціально значимої заробітної плати, яка дозволяє містити родину, давати дітям освіту і, крім цього, забезпечує стабільний споживчий попит, додаткове медичне та соціальне страхування співробітників, розвиток людських ресурсів через навчальні програми і програми підготовки та підвищення кваліфікації, надання допомоги працівникам у критичних ситуаціях

(серйозне захворювання, що вимагає дорогого лікування, що і приводить до тривалої відсутності працівника на місці, смерть або нещасний випадок на виробництві та ін.) Слід зазначити важливість саме цього напрямку, указуючи на те, що "відділи кадрів у великих компаніях давно перейменовані у відділи з розвитку людських ресурсів і вкладання ресурсів в співробітників компанії приносить найбільшу фінансову віддачу для фірми. Зовнішня складова соціальної відповідальності бізнесу, на думку експертів, викликає найбільшу кількість суперечок у відношенні того, що відносити до даної сфери. До зовнішньої соціальної відповідальності бізнесу можна віднести спонсорство та корпоративну добродійність (усі експерти відзначають, що добродійність є однією зі складових соціальної відповідальності бізнесу) На думку експертів і менеджерів, що прийняли участь у дослідженні, даний напрямок найбільш характерний для більшості компаній України, сприяння охороні навколишнього середовища, взаємодія з місцевим співтовариством і місцевою владою, готовність брати участь у кризових ситуаціях. Наприклад, надання допомоги потерпілим у результаті стихійного лиха - надання теплих речей, можливості зв'язку з родинами, надання транспортних засобів, надання матеріальної допомоги через перерахування коштів у спеціальний фонд і ін., відповідальність перед споживачами товарів і послуг (випуск якісних товарів).

Висновки. Отже, на основі вищесказаного можна сказати, що соціальна відповідальність - це добровільний внесок організації в розвиток суспільства, соціально-економічної та екологічної сфер, спрямований на розвиток і якісне поліпшення їх даних . Внесок організації прямо пов'язаний з її діяльністю, виходить за рамки певного законом мінімуму і здійснюється шляхом проведення комплексу довгострокових соціальних програм у пріоритетні для самої організації напрямках.

Список літератури: 1. Визначення: корпоративна соціальна відповідальність [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://csrgender.org.ua/discrimination/53-zagalna-informaciya-pro-ksv-ta-ender.html>. **2.** *Галайда Т. О.* Роль корпоративної соціальної відповідальності підприємств у розвитку системи соціального партнерства в Україні / *Т. О. Галайда, В. В. Скриль, О. М. М'яло* // Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки. — 2012. — № 4 (62). — С. 280–283. **3.** Корпоративная социальная ответственность [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.veb.ru/common/upload/files/veb/kso/ksobook2011.pdf>. **4.** *Business for social responsibility. Overview of Corporate social responsibility.* [Електронний ресурс]. — [2003]. — режим доступа: [http:// www.hbs.edu/](http://www.hbs.edu/). **5.** Корпорация, социальная ответственность и местные власти. Модели эффективного сотрудничества: Сборник материалов по результатам исследования аспектов взаимоотношений корпораций, местных властей, а также системы внебюджетных отношений. М.: Институт города. 2003. С. 20.

Bibliography (transliterated): 1 *Vyznachennya: korporatyvna sotsial'na vidpovidal'nist'* [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://csrgender.org.ua/discrimination/53-zagalna-informaciya-pro-ksv-ta-ender.html>. **2.** *Halayda T. O. Rol' korporativnoyi sotsial'noyi vidpovidal'nosti pidpryemstv u rozvytku systemy sotsial'noho partnerstva v Ukraini* Т. О. Halayda, V. V. Skryl', O. M. Myalo Visnyk ZhDTU. Seriya: Ekonomichni nauky. — 2012. — № 4 (62). — P. 280–283. **3.** *Korporativnaya social'naya otvetstvennost'* [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://www.veb.ru/common/upload/files/veb/ksoksobook2011.pdf>. **4.** *Business for social responsibility. Overview of Corporate social responsibility.* [Elektronnyj resurs]. — [2003]. — Rezhim dostupu: [http:// www.hbs.edu/](http://www.hbs.edu/). **5.** *Korporacija, social'naja otvetstvenost' i mestnye vlasti. Modeli*

УДК 330.341.2

Е.Н. ПАНКРАТОВА, канд. экон. наук, доц. Харьковский институт финансов Украинского государственного университета финансов и международной торговли, Харьков;

Л.С. ГРИГОРОВА, студентка Харьковский институт финансов Украинского государственного университета финансов и международной торговли, Харьков

ПРОБЛЕМЫ КОЛИЧЕСТВЕННОЙ ОЦЕНКИ ТРАНСАКЦИОННЫХ ИЗДЕРЖЕК

В работе рассмотрено влияние транзакционных издержек на уровень затрат и финансовых результатов, конкурентоспособность предприятия; показано, что в трансформационных экономиках они имеют тенденцию к постоянному возрастанию. Проанализирован транзакционный сектор в экономике Украины, его рост говорит о несоответствии украинской бюджетно-финансовой политики современным европейским стандартам. Рассмотрены различные подходы к проблеме количественной оценки транзакционных издержек, а также возможность применения данных подходов в национальной экономике.

Ключевые слова: транзакционные затраты, анализ затрат, экономика, количественная оценка, информация, минимизация затрат.

Введение. Само понятие «транзакционные затраты», как правило, не

© О. М. Панкратова, Л. С. Горинчина, 2014

употребляется ни в бухгалтерском, ни в управленческом учете. Они спрятаны в других накладных затратах предприятия. Тем не менее, транзакционные издержки влияют на уровень затрат и финансовые результаты предприятия, на себестоимость единицы продукции, и в конечном итоге, на ценовую конкурентоспособность предприятия. В рамках внутреннего управления предприятием анализ транзакционных издержек, вызванных в учетной системе, позволяет постоянно ориентировать организационную структуру и производственный процесс предприятия на минимизацию их влияния.

В последнее время проблема количественной оценки транзакционных затрат находится в центре внимания как зарубежных, так и отечественных экономистов. И это не случайно: в трансформационных экономиках они имеют тенденцию к постоянному возрастанию и способны свести к нулю любые экономические выгоды. Само понятие «транзакционные издержки» включает в себя издержки в сфере обмена, связанные с передачей прав